

ководиоци покрета. Отуда се десило да је аутор као главни узрок одушци економских, политичких и уопште ратних тешкоћа нашао само у одјеку Октобарске револуције. Октобарска револуција је у тим нашим крајевима, као и у низу других земаља, па и у самој Аустрији и Мађарској, постала снажан потстрек за веће и мање револуционарне акције пролетаријата и широких експлоатисаних маса. Зато је природно и правилно што је аутор истиче у својој књизи. Али је усто, по нашем мишљењу, требало нагласити да су идеје Октобарске револуције могле одушевити и потстаћи на акције пролетаријат само оних земаља у којима, уз социјалне узроке за револуционарне иступе, имамо и извјесну социјалистичку свијест. Барем би без ове била немогућа и необјашњива она струја социјалистичких револуционара у морнарским масама и њиховим руководствомима, која предвиђа социјалистичку револуцију и успостављање диктатуре пролетаријата. То довољно није истакао аутор.

Књига д-р Чулиновића је израђена великим дијелом на темељу раније литературе на нашем и страним језицима, а нешто и на основу докумената и службених извјештаја. Она, поред тога што детаљно расвјетљава ове догађаје, претставља и критичан осврт на досадашњу домаћу и страну историографију. Овој, у цјелини узето, успјелој књизи увећава вриједност и марљиво прибирање и коришћење података од стране живих учесника и савременика. Драгоцјен је успјех д-р Чулиновића у прикупљању изјава од свих таквих лица, која су разним начинима имала прилику да упознају извјесне појединости покрета и да тако допринесу расвјетљавању ових значајних револуционарних акција. (Изјаве су приложене уз књигу).

Књига д-р Чулиновића претставља важан допринос расвјетљавању историје нашег радничког покрета.

Томица НИКЧЕВИЋ

ОСВРТ НА ЈЕДАН ФРАНЦУСКИ ИСТОРИСКИ ЧАСОПИС

Међу страним историским часописима значајно мјесто заузима »Revue historique« француски историски часопис. Њега је покренуо још 1876 године познати историчар Габријел Моно. За читаво вријеме свог излагања у часопису су сарађивали веома значајни претставници француске историске науке, те је тиме

стекао глас и једног од најбољих историских часописа. Он и данас одржава своју традицију. Има за сараднике познате научне раднике; уредник му је Пјер Ренувен, члан француског Института и професор Сорбоне, а редакциони одбор сачињавају једанаест универзитетских професора историје, директора архива и других научних установа. Часопис сада излази у тромјесечним свескама. Два троброја за ову годину садрже разноврстан материјал.

У првом троброју за јануар-март Рајмонд Блок говори о проблемима, методама и перспективама етрускологије као науке. При крају 18 вијека објавио је италијански научник Л. Ланци у својој књизи *Saggio di lingua etrusca e di altre d'Italia* оно што је тада било познато о етруском народу, његовом језику и историји. Отада етрускологији се поклања велика пажња, тако да од 1927 године излази и посебан часопис за њу под насловом *Studi etruschi*. У чланку је затим изложено све оно што је до сада у науци урађено на читању етрурских натписа, од којих се један налази и у загребачком Музеју, о карактеру етрурске културе и о садашњем стању етрускологије. — У чланку „Краковски мировни уговор 1525 год.“, Зигмунд Војцјеховски, професор Универзитета у Познању, анализира један моменат из односа између Пољске, Пруске и Албрехта Хохенцолерна, великог старјешине Ритерског тевтонског реда у Пруској, који је ријешен Краковским миром. — Професор Сорбоне Луи Тапије даје опширнији реферат и анализу на „Мемоаре“ бившег претсједника Чехословачке Републике Едуарда Бенеша, који су објављени у Прагу 1947 године.¹⁾ Бенеш је у овим „Мемоарима“ изложио политичке догађаје који су се развијали у Европи и у свијету од Минхена 1938 год. до свог повратка из Москве 1944 године и у којима је он директно учествовао. „Мемоари“ су пуни детаља и интересантних запажања о људима и догађајима из овог судбоносног историског раздобља. У њима су додирнути на једном мјесту и односи са Југославијом 1936, 1937 и 1938 год. Из тога се мјеста јасно види како су ондашња одговорна лица старе Југославије ишла линијом издајства не само према свом властитом народу, него и према обавезама са другим државама прикључујући се политици хитлеровске Њемачке и постајући њено послушно оруђе. Без обзира на политички карактер и тенденцију, „Мемоари“ ће послужити као

¹⁾ Др. Едвард Бенеш, *Paměti od Mnichova k nové válce a k novemu vítězství*, Praha, Orbis, 1947, 1 vol.

историска грађа не само за расвјетљавање узрока, развоја и карактера Другог свјетског рата, него ће помоћи да се лакше схвате и многи савремени политички проблеми. У мемоарској литератури о Другом свјетском рату ова Бенешева књига претставља исто тако значајан прилог као и његови „Мемоари“ о Првом свјетском рату, издати 1927 године.“)

У продужетку, Анри Бруншвиџ даје, путем теза и антитеза, преглед Њемачке у XIX вијеку, а И. Ренуар, доајен Филозофског факултета у Бордоу, приказује научне радове о разноврсним питањима из области средњевјековне црквене историје. Ф. Доленџе, професор Универзитета у Штазбургу, и Р. Фолц, професор Универзитета у Дижону, приказују публикације које су се појавиле у Њемачкој од 1939 до 1944 године о средњевјековној њемачкој историји. Обиман простор у часопису заузимају прикази и библиографија нових студија које су се појавиле на разним европским језицима из свих историских области. Објављена је такође и веома прегледно сређена и систематизирана библиографија чланака који су објављени у 44 позната свјетска историска часописа. У списку ових часописа није наведен ни један наш. Ипак, у вези са нашом историјом у списку се налазе два чланка објављена у страним часописима, и то: В. С. Вучинића о Југословенској поратној историографији (Wayné S. Wucinich, *Postwar Yugoslav historiography*) објављен у америчком часопису за модерну историју, свеска за март 1951 (*Journal of modern history*, mars 1951), и чланак Г. Сулиса о првој периоди српске владавине у Тесалији 1348—1356. (G. Soulis, *La première période de la domination serbe en Thessalie 1348—1356*) објављен у часопису *Etudes Byzantines*. У списку се налази још неколико чланака из историје словенских народа од којих је један дао В. И. Пичета о односима између Византије и Словена у VI и VII вијеку, и А. Ђаконов, „Шта нам говоре Јован Ефески и Сирички кроничар о Словенима VI и VII вијека“. У некролозима на крају троброја приказан је живот и рад преминулих историчара: Хајнриха Ритера Србика (1878—1951), познатог аустриског историчара, К. В. Базилевича (1892—1950), Св. Барушина (1882—1950), руских историчара и Жан Соважеа (1901—1950), чувеног француског оријенталисте.

³) Др Едвард Бенеш, *Světová válka a Naše Revoluce*, Praha, Orbis a čin, 1927, 2 vol.

У другом троброју за април—јул ове године »Revue historique“ доноси ове прилоге: Е. Корнаерт, професор у Француском Колежу, говори о држави и градовима при крају-средњег вијека; М. Емерит, професор Филозофског факултета у Алжиру, о сириској кризи и економској експлоатацији Француске 1860 године; Морис Алио, проф. Филозофског факултета у Лиону, даје у историском билтену приказ на научне радове објављене године 1947 до 1949 из области египтологије и Блиског Истока, а Ф. Доленже и Р. Фолц настављају своја приказивања научних радова из области средњевјековне њемачке историје, објављених од године 1939—1944. Исто тако приказани су и многи научни радови из опште историје који су штампани на разним језицима. Међу овим посебну пажњу привлачи приказ који је дао Роже Портал на књигу старог руског историчара и дипломате Сергија Горјанова, који је умро још 1918 године, а књига му је тек сада објављена. Књига носи наслов „Источно питање уочи Берлинског уговора (1870—1879).“ Њу је објавио у својој историској колекцији Институт словенских наука у Паризу 1948 године, а има 254 стране. Увод у биљешке за ову књигу написао је Борис Нолд.³⁾

У старијој историографији из области источног питања, Горјанов је познат по својој књизи: „Босфор и Дарданели“, која је штампана у Паризу још 1910 године.⁴⁾ Иако данас о том тзв. источном питању постоји доста литературе, а и архивска грађа је о њему увелико објављена, ипак нови радови са правилним научним погледом радо су примани. Нова књига Горјанова, објављена тридесет година послје његове смрти, не може у том погледу, разумљиво, да задовољи. Она носи све ознаке времена у коме је писана и све слабости писца из старе идеалистичке школе који ствари и догађаје процјењује са једне утврђене тачке гледишта и у интересу једне одређене друштвене класе. Ипак, књига привлачи пажњу и по начину како се у њој третира постављено питање и по употреби документа из руских дипломатских архива. Више него и сам писац књиге, њен уводничар заступа гледиште да је руску владу увукао у рат 1877 године против Турске широки покрет јавног руског мњења, који он карактерише као „народ-

³⁾ Serge Gorjainov, La Question d'Orient à la veille du traité de Berlin (1870—1876) d'après les archives russes. Introduction et notes par Boris Nolde. — Collection historique de l'Institut d'études slaves, t. XII, Paris, 1948.

⁴⁾ S. Gorjainov, Le Bosphor et les Dardanelles, Paris, 1910.

ни и национални.“ Он износи да је овај посљедњи израз употребио Иван Аксаков у свом говору новембра мјесеца 1876 године када је оправдавао руску интервенцију у корист српског народа „легалношћу, правдом, светошћу једног ослободилачког акта“. Затим, по њему, није се могло до љета 1876 године говорити у Русији о „источној политици“, него прије о „отсуству праве политике. . . о празнини прикривеној звучним фразама“, а традиционална тема Горчаковљеве политике била је још у мају 1876 год. „одржавање турског царства“. И најзад он закључује да је реакција сентименталног карактера на патње Јужних Словена изазвала у руском народу широки покрет јавног мњења коме се цар Александар II, у жељи да сачува своју популарност, није могао одупријети. „Тада је први пут у својој историји Русија повела битно демократски рат“, закључује Б. Нолд.

Ово тврђење побија и сам француски рецензент ове књиге. Он каже: „Сумњиво је говорити о демократском карактеру источног рата, а нарочито о стварном утицају јавног мњења на одлуке руске владе. По себи се разумије да је то мњење било мњење једне незнатне мањине, али мањине на коју је земља рачунала и без које влада није могла издржати финансиске издатке за тај рат. Што се тиче „националне“ агитације, вођене у љето 1876 године у Русији, она није била једино израз осјећања словенске солидарности, него се она развијала у оним круговима који су од Париског конгреса били свјесни да руску политику треба поново уздићи. Војне реформе, поново заузете позиције на Црном Мору, савез три цара, сви ти знаци моћи и снаге створили су око руских родољуба погодну атмосферу за панславистичке манифестације. Руска влада се ослонила на то мњење више него што му је подлегла. Јавно мњење није определијелило руску владу да интервенише за једну праведну ствар. Али праџци њене балканске политике, и поред њених званичних изјава, били су утврђени прије 1876 године. У прилог тога довољно је прочитати писмо руског амбасадора у Бечу Евгена Новикова, које је написао поводом споразума у Рајхштату, 22 јула 1876 године. Писмо гласи: „Главни интерес Русије налаже да Отоманску Царевину не замијени нека политичка творевина, без обзира грчка или словенска, која би имала снаге да искључи наш традиционални утицај у тим крајевима. Програм Рајхштата углавном одговара томе са својом пројектованом подјелом Турске на аутономне или независне националности: бугарску, српску, албанску и грчку, доста велике да

би могле опстати, доста мале да би се од нас еманциповале, а заједно упућене да нам осигурају трајни утицај на базен Црног Мора“. На крају француски коментатор ове књиге закључује сасвим тачно: „Један овакав програм није било могуће тако брзо поставити 1876 године путем покрета јавног мњења. Он се слаже, ако не са званичним изјавама, оно бар са практичном страном спољне политике руске владе кроз XIX вијек. Дипломатски преокрет од мјесеца јуна 1876 године уплео се у међународни стицај прилика, а покрет јавног мњења послужио му је само као погодан параван.“

И овај троброј овог француског часописа доноси библиографске биљешке сређене по државама, библиографију чланака извађених из разних иностраних часописа, међу којима и овом приликом није цитиран ниједан наш часопис, а затим хронику, библиографски индекс и списак књига које редакција добија на приказ.

Андрија ЛАИНОВИЋ